

כניסת פנויה לבית הכנסת

א. מקורות

נושא "תפילת נשים בבית הכנסת לאורך הדורות", נדון לאחרונה במקומות שונים¹. נושא שלא נדון עד כה הוא כניסת הפנויה (הרווקה) לבית הכנסת. האיזכור הראשון לאיסור ביאת בחורות לבית כנסת מופיע בתקנה הבאה מוורמיישא², משנת תט"ז (1656): "קיינ מעדכי זאל מן כלל ניט לבה"יכ של אנשים דרפן נעמן, בקנס הנ"ל [ליטרא שעוה], בבה"יכ של נשים מאגן זיא וואל איין קינד נעמן"³. (תרגום: "בתולות לא תובאנה כלל לבית הכנסת של האנשים, בקנס הנ"ל [ליטרא שעוה], בבית הכנסת של נשים רשאיות להביא ילד [או ילדה]"). אמנם לא ברור אם תקנה זו נתקנה עבור צניעות גרידא, ונאסרה רק כניסתן של הנערות לשטחם של הגברים בלבד; אך ממנהגי ק"ק וורמיישא למדנו כי במאה ה-י"ז היה נהוג שהכלה הולכת **בפעם הראשונה** לבית הכנסת בשבת שלאחר חתונתה⁴. כמו כן, נכתב במנהגי וורמיישא כי בעת תקיעת השופר גם הבתולות תהיינה בבית הכנסת (משמע מכך שאין הן באות בדרך כלל)⁵. גם בעת קריאת המגילה בפורים נכתב כי על כולם להיות נוכחים, ואחרי הקריאה הבתולות רוקדות וחוגגות לסירוגין בבית הכנסת של האנשים (!) והנשים⁶.

תקנה מפורשת וברורה יותר נתקנה בפרנקפורט דמיין: "בתולות אסורות לבוא לביה"יכ [לבית הכנסת]... רק לנשואות ואלמנות מותר לבוא לעזרת הנשים... אשה צעירה שהתחתנה מובאת לביה"יכ [לבית הכנסת] בשבת

1. ר' דניאל שפרבר, שלושה מנהגים מתמיהים, ומקומן של נשים בבית הכנסת, להיות אשה יהודיה, ב' עמ' 25-33; וכן - דוד שפרבר, הנשים המתפללות לעצמן, עזרת הנשים באשכנז בראי האמנות היהודית, להיות אשה יהודיה (שם), עמ' 361-378.

2. קרויה גם "וורמייזא". היא העיר Worms שבגרמניה.
3. מנהגים דק"ק וורמיישא, שם, חלק ב, עמ' מו, בהערה 2 הממשיכה מהעמוד הקודם, (הערתו של בנימין שלמה המבורגר) מביא את הכתוב בתקנות ק"ק וורמיישא משנת תט"ז, [1656] עמ' 178.

4. ר' יוזפא שמש, מנהגים דק"ק וורמיישא, ב, סי' רלג, עמ' מה: "בליל ו', כניסת השבת, שאחרי החופה... ובעת שבאין לבית הכנסת בכניסת השבת, גם הכלה הולכת לבי"ה [לבית הכנסת]... והיא פעם הראשון שהולכת לבי"ה [לבית הכנסת]".

5. מנהגים דק"ק וורמיישא, שם, סי' קלו, עמ' קנה, בהגהה.
6. מנהגים דק"ק וורמיישא, שם, חלק א, סי' ריח, עמ' רס-רסא.

הראשונה לאחר נישואיה"⁷.
 ה"מקור חיים" (הוא בעל ה"חיות יאיר") כותב שהמנהג בימיו (המאה ה-י"ז, אשכנז) הוא שבתולות אינן הולכות לבית הכנסת, ומציין שהסיבה האפשרית היא מפני שהן נידות.⁸
 כפי הנראה בוילנא, במאה ה-י"ח, רווקות הלכו לבית הכנסת, ולכן ציוה הגאון מוילנא באגרתו המפורסמת שבתו לא תלך לבית הכנסת, בשל החשש שתכשל בקנאה ולשון הרע.⁹
 ה"שולחן ערוך" פסק שהכל חייבים בקריאת המגילה, גם נשים,¹⁰ וה"מגן אברהם" (פולין, המאה ה-י"ז) כתב שלכן "צריך לקרותו בביתו לפני הבתולות"¹¹. צורך זה לקרוא את המגילה לפנין בבית, מורה לנו כי הנערות לא נהגו לבוא לבית הכנסת.

באונגוואר שבמחוז אוז'הורוד האוסטרו-הונגרי, כפי הנראה רווקות לא נהגו ללכת לבית הכנסת במאה ה-י"ט. כך ניתן להסיק מדברי ה"קיצור שולחן ערוך" המעודד בתולות ללכת לבית הכנסת לשמוע מגילה, ומציין שאם אינן הולכות צריך לקרוא לפנין בבית.¹²

ה"מלחמות הי"י" (גרמניה, ראשית המאה ה-י"ט)¹³, משבח את המנהג שרווקות אינן הולכות לבית הכנסת, ומעודד לשמר אותו:

"ימה שכתב.. ישתולות ישראל אינן הולכות לבית הכנסת באמת לא מצאתי בשום מקום שיהי איסור בזה, ואינו אלא מנהג בעלמא. אבל הוא מנהג יפה וכשר ומשום צניעות נהגו כן, וכל כבודה בת מלך פנימה. וקריתי בכמה ספרים מחכמי האומות אשר קוראים תגר על המנהג שנהגו הם כי גם הבתולות הולכות לבית תפלתיהם, כי מעשים אשר לא יעשו נעשו שם, על כן מוטב לבנות

7. מובא בהערה שם במנהגי ק"ק וורמיישא, וראה את דברי שו"ט בקשר לתקנה זו של יהודי פרנקפורט: J.J. Schudt, Von der Franckfurter Juden Vergangenheit, Berlin 1934, pp. 51-52:

Ledige Weibs-Personen Dörffen nicht in die Synagog[e] kommen.

8. ר' יאיר בכרך, "מקור חיים", ב, ירושלים: מכון ירושלים - מפעל תורת חכמי אשכנז, תשד"מ,

סי קו סעי א, עמ' סב: "ומימי תמהתי על שלא נהגו בתולות דידן לילך לבה"כ להתפלל, לא הם ולא מקצתן, ואפשר מפני שהם נדות, וכמ"ש בהגה [רמ"א או"ח] סי' פ"ח...".

9. הגאון ר' אליהו מוילנא, "אגרת הגר"א", ירושלים: מכון הגר"א, תשי"ס, עמ' לה.

10. "שולחן ערוך", או"ח, תרפט, א.

11. "מגן אברהם", אורח חיים, סי' תרפט, ס"ק א.

12. קיצור שולחן ערוך, סי' קמא, סעי ז: "חייב כל אדם בין איש בין אשה לשמוע קריאת המגילה בלילה וביום, ולכן גם הבתולות יש להן ללכת לבית הכנסת, ואם אינן הולכות

צריכין לקרות לפנין בבית...".

13. בעל "מלחמות הי"י" לחם כנגד הרפורמה.

ישראל אם אוחזות מנהג אמותיהן בידיהן לעמוד בביתם להתפלל, מלילך לבית הכנסת לְרֵאוֹת וְלֵאוֹת¹⁴.

יתכן כי נוכל ללמוד אודות כניסת נערות לבית הכנסת במאה ה-י"ט גם מהתבוננות בשלוש תמונות מן התקופה ההיא. בספר "מנהגי ישראל" (חלק ז) הובאה תמונה מסוף המאה ה-י"ט בה הוצגו תשע נשים מתפללות בבית הכנסת בפולין, כולן בעלות כיסוי ראש. את התמונה צייר בשנת 1893 אומן יהודי-פולני בשם פלסנהרדט. ב"מנהגי ישראל" הוסק כי הטעם האפשרי לכך שכל הנשים בעלות כיסוי ראש הוא "שבבית הכנסת חוייבו אף הרווקות לכסות את ראשן כמו הגברים"¹⁵. ברם, באותה מידה ניתן לשער כי תמונה זו מעידה את ההיפך, שבמקום המתועד בציור הרווקות לא היו מתפללות בבית הכנסת, אלא רק נשואות, ועל כן כל הנשים בעלות כיסוי ראש. תמונה שנייה היא מגליציה, תמונה של מאוריצי גוטליב (משנת 1878). המשקפת את אוירת בית הכנסת במחצית השנייה של המאה ה-י"ט. גם כאן, לכל הנשים יש כיסוי ראש¹⁶. איור שלישי עלול לשפוך אור על הנהוג בארה"ב בימים ההם. באיור משנת 1860 של בית הכנסת "שארית ישראל" של הקהילה הספרדית בניו-יורק, שהייתה קהילה אורתודוקסית במשך כל שנות קיומה, ניתן להבחין בכמה נשים מגולות שיער בעזרת הנשים. מכל מקום, יתכן כי מדובר בפאות נכריות¹⁷.

במאה העשרים, למניינם, כותב ה"משנה ברורה" כי הנשים חייבות בקריאת המגילה בפורים כי אף הן היו באותו הנס, "ולכן צריך האיש לקרותה בביתו לפני הבתולות והמשרתות, ובקצת מקומות נוהגין שהם הולכות לביהכ"נ לעזרת נשים לשמוע הקריאה"¹⁸. אם כן, בראשית המאה העשרים, רווקות לא הלכו לבית הכנסת באיזור ליטא, אך מעטות היו הולכות לבית הכנסת לשמוע קריאת מגילה.

14. אברהם זוטרא, "מלחמות הי", הנובר: דפוס ערנזט אויגוזט טעלגענער, תקצ"ו. עמ' 107: שנות חייו: 1784-1896.

15. ר' דניאל שפרבר, "מנהגי ישראל", חלק ז, עמ' סט. התמונה מופיעה במנהגי ישראל, שם, עמ' פ.

16. התמונה הופיעה בחוברת מאת דוד שפרבר: "הנשים מתפללות לעצמן", בהוצאת הפקולטה למדעי היהדות, אוניברסיטת "בר-אילן", מאי 2002, עמ' 16. התמונה מאת מאוריצי גוטליב, *Jews praying in a Synagogue on Yom Kippur*, מוזיאון תל אביב לאומנות.

17. האיור מופיע בחוברת "בעקבות קולומבוס - יהודים באמריקה", 1654-1880, תל אביב: בית התפוצות על שם נחום גולדמן, חורף תשמ"ז. אין מיספור לדפים, והתמונה מופיעה תחת הכותרת "חיי הקהילה", לקראת אמצע החוברת.

18. "משנה ברורה", ס"י תרפט, ס"ק א.

בארץ ישראל, במחצית השנייה של המאה העשרים, אומר האדמו"ר מצאנז בשו"ת "דברי יציב": "וגם נהגו במקומותינו שהבתולות לא היו הולכות לבהכניס כלל..."¹⁹.

ב. עדויות אישיות

על מנת לקבל תמונת מצב כללית בעניין בואן של רווקות לבית הכנסת במחצית הראשונה של המאה העשרים, נשאלו ניצולות שואה ונשים מבוגרות אודות מה שהיה נהוג במחוזות נעוריהן. להלן עדויותיהן:

שמעתי עדות אישית מאמי שתחי, שהיגרה עם משפחתה ממונקאטש (אז - במזרח צ'כוסלובקיה) לארה"ב לקראת מלחמת העולם השנייה, שבשבתות, אמה הייתה הולכת לבית הכנסת בויליאמסבורג שבברוקלין, אך היא ואחותה היו נשארות בביתן, מתפללות ומכינות את הבית לסעודת השבת ולקידוש. דבר זה היה טבעי, וכך נהגו גם בנות אחרות שבשכנותה, שמוצאן גם היה ממונקאטש והסביבה²⁰. עדות זו נתמכת על ידי בני משפחה מבוגרים יותר שהעידו שבבית הכנסת "מזרחי" במונקאטש²¹ רווקות לא הלכו לבית הכנסת, ומעט נשים מבוגרות הלכו²². לעומת זאת, בבורו פארק שבברוקלין, רווקות נהגו ללכת לבית הכנסת "ישראל הצעיר". בבית הכנסת של הרב ברויאר בווינגטון-הייטס שבצפון העיר ניו יורק, היה ריכוז גדול של יהודי גרמניה, ורווקות הלכו לבית הכנסת.

ניצולת שואה מ-Charleroi שבבלגיה, עיירה דלת אוכלוסיה יהודית באיזור המכרות, סיפרה שבחורות רווקות וילדות קטנות לא הלכו לבית הכנסת. נשים נשואות שהיו להן ילדים קטנים לא יכלו לעזבם וללכת, אך מעט נשים זקנות, ואלו שילדיהן בגרו, הלכו²³.

בבית הכנסת האורתודוקסי בעיירה אדא (Ada), שבצפון יוגוסלביה, רווקות לא הלכו לבית הכנסת; ילדות קטנות - שיחקו ליד בית הכנסת כאשר גרו בסביבה, אך לא נכנסו; רק מעטות מן הנשואות הלכו ואילו הרוב לא הלכו לבית

19. ר' יקותיאל יהודה הלברשטאם, שו"ת "דברי יציב", א (או"ח), נתניה: מכון "שפע חיים", תשנ"ו, סי' סב, עמ' קכח.

20. כמוכן שבברוקלין היו בתי כנסת באיזורים מסוימים שהיו "מודרניים" ו"ליברליים", כישראל הצעיר, ואליהם החלו לבוא גם בחורות צעירות, על מנת למצוא שידוך, בין יתר הסיבות.

21. בית כנסת זה היה ציוני, אך לחלק מהתפללים היו שטריימלעך (עדות משה אלפנט). היו חרדים-ציוניים לא מעטים, והעיר היתה מפוצלת בין ציונים למתנגדיהם.

22. עדות משה אלפנט, בני ברק.

23. עדות הגבי חוה (ליזי) אלפנט, בני ברק.

הכנסת, מלבד הימים הנוראים, כמובן. בעיירה זענטא (Senta) שביוגוסלביה, בבית הכנסת "סטטוס קוו" שנטה לקונסרבטיביות, הרווקות לא הלכו, אך קטנות ונשואות הלכו.²⁴

בבית הכנסת "קוֹזִיִּיִּסְקָה אוֹצָה" שבבודפשט, רווקות לא הלכו, קטנות הלכו, רוב הנשואות גם לא הלכו, מלבד מעטות. כך היה גם בבית הכנסת דוהניו (Dohany) שבבודפשט, שהיה מעט יותר מודרני.²⁵

בבאזל של שנות ה-30, הלכו כולן לבית הכנסת בליל שבת, נשואות ורווקות, אך לא ידוע אם זה היה נוהג מחודש או וותיק.²⁶ בעיירות סאנוק וירוקלב, שבמזרח גליציה,²⁷ ילדות קטנות שיחקו מחוץ לבית הכנסת, הרווקות לא באו מלבד החגים, והנשואות באו בראש חודש.²⁸

בבית הכנסת Friedberger Anlage²⁹ שבפרנקפורט (נשרף ב"ליל הבדולח"), כל הנשים הלכו לבית הכנסת, כולל הרווקות, וכולן (!) לבשו בִּרְטִים וכובעים, אפילו ילדות קטנות.³⁰ הדבר היה בוודאי קשור לעניין שיוון נשים, שהתפתח בגרמניה.³¹ כך היה המצב אצל כל ציבור יהודי-גרמניה שבפרנקפורט, ברלין, שטרסבורג, פאריז (בתי Rue Montevideo ו-Rue Cadet), האג, אמסטרדם, צוריק, באזל וסט. גאלן.³² היה נהוג בכל המקומות הללו שלא להביא ילד או ילדה מתחת לגיל 6 לבית הכנסת.

בבית הכנסת "Jacob Obrecht Straat" שבאמסטרדם, הבחורות הרווקות הלכו לבית הכנסת בליל שבת. עדות זו מספרת שלא ראו אף פעם עגלות של תינוקות בבית הכנסת.³³

בבית הכנסת "זכרון משה" בירושלים (שכונת גאולה, על גבול מאה שערים) לפני כ-50 או 60 שנה, רוב הנשים הזקנות לא יכלו לקרוא, ואישה באה לקרוא עבורן "צאינה וראינה". לא הייתה עזרת נשים של ממש, אלא היה חור בקיר שדרכן יכלו לשמוע קצת מכיוון בית הכנסת.³⁴ רווקות לא הלכו, כי נהגו כמנהג

24. עדות הגב' דבורה (דורי) בירן, בת ים.

25. עדות גבי בירן הנייל.

26. עדות גבי בירן הנייל.

27. בסאנוק - העד התפלל בימי חול "בבערדיטשעב קליזיל" ובשבת התפלל בבית הכנסת של סדיגורא.

28. עדות חיים ועליזה הורוביץ, בני ברק.

29. הרב שמשון רפאל הירש היה רב בית הכנסת, ומאוחר יותר הרב ברויאר.

30. הגב' אדית פאלאס, מפתח תקוה, העידה שבלונדון, בחגים, גם נשים רווקות לבשו כובעים לבית הכנסת בשנות ה-30 וה-40.

31. דברי הגב' שולמית קטן, ירושלים.

32. עדות גבי קטן הנייל.

33. עדות הגב' אֶלְס בְּנֵדְהֵייס, ירושלים.

34. עיין בשו"ת "דברי יציב", חלק אה"ע, ס"י לה, בעניין עזרות נשים בבתי כנסת בהן לא הייתה אפשרות לראות לעבר עזרת הגברים.

ירושלים שרווקות נמנעו מללכת, משום נידה. כפי מנהג יהודי מזרח אירופה. בבית הכנסת "חורב" בירושלים, רווקות היו מגיעות.³⁵ עדות אחרת לגבי אותה תקופה מציינת שבמאה שערים הלכו לפי מנהג הליטאים (לדוגמא: בית כנסת "שיבת ציון", בית הכנסת הגדול, "ישועת יעקב") והרווקות לא הלכו לבית הכנסת משום חשש קינאה, תחרות בלבוש ולשון הרע. כל זאת כנראה בעקבות הוראותיו של הגאון מוילנא. קטנות הלכו אם הוריהם שרצו לקחתן, והיו מעט נשואות שהלכו לבית הכנסת. כל זאת למרות שהחברה במאה שערים בתקופה ההיא הייתה יותר מגוונת ופתוחה מאשר היום.³⁶ ב"בית הכנסת של רבי מאיר"³⁷ בעיר פס שבמרוקו, רווקות לא הלכו לבית הכנסת. ילדות קטנות הלכו עם אביהן, ונשואות הלכו לבית הכנסת. כאשר הייתה הכנסת ספר תורה - הנשים הלכו, רווקות ברובן לא נכחו אף באירועים אלו.³⁸

מלבד עדויות אישיות שהבאנו עד כה, ניתן לאסוף עדויות נוספות מתוך מחקרים שנעשו לאחרונה. סוזאן סטאר-סרד ערכה מחקר-שדה בשנים 1985-1984 אשר פרסמה בשנת 1992. המחקר נעשה בקרב נשים ספרדיות שומרות-מצוות, רובן עלו לישראל מכורדיסטאן, תימן ותורכיה שישים שנה לפני כן.³⁹ בראשית עבודתה ציינה סטאר-סרד כי עבור נשים ספרדיות אלו, בית הכנסת הוא בגדר "תגלית חדשה", ובמשך רוב שנות חייהן הן לא הלכו לבית הכנסת, ואף לא הייתה בכורדיסטאן עזרת נשים בבית הכנסת.⁴⁰

ישנם אמנם רמזים לכך שנשים היו באות בימים הנוראים ומועדים מסויימים, ויושבות על גגות סמוכים. בהמשך, היא מרחיבה כי בתימן נשים היו "אסורות" מלבוא לבית הכנסת, ולדבריה נחשב הדבר עבורן לחטא ועוון, בשל עוון נידה וטומאת-יולדת.⁴¹ לגבי השתתפות נשים בתפילות בית הכנסת בישראל, כותבת סטאר-סרד כי הנשים מאוד מודעות לעובדה שרק נשים זקנות הולכות בקביעות לבית הכנסת, בעוד נשים צעירות באות במועדים מיוחדים כגון ראש השנה ויום כיפור. במחקר מ-1970 אודות שכונות כורדיות בישראל, שערכה דונה שי, נמצא

35. עדותה גבי קטן הני"ל.

36. עדות הגבי אהובה פז, ירושלים.

37. בתי הכנסת נקראו על שם הרבנים המכהנים שם.

38. עדות הגבי גאולה אלבו-אבוטבול, מושב יד רמב"ם.

39. מאמרה של סוזאן סטאר-סרד: "The Synagogue as a Sacred Space for the Elderly Oriental Women of Jerusalem", in "Daughters of the King - Women and the Synagogue" (Ed. Susan Grossman & Rutjh Haut), The Jewish Publication Society, Philadelphia-New York-Jerusalem, 1992, p. 205.

40. סוזאן סטאר-סרד, שם, עמ' 206.

41. סוזאן סטאר-סרד, שם, עמ' 208-209.

כי הנשים הצעירות אינן באות לבית הכנסת כלל; הן מתביישות לבוא כי זוהי "פעילות של נשים זקנות"⁴². אלמנות ציינו שלפני מות בעליהן הן היו עסוקות מדי בביתן מכדי לבוא לבית הכנסת⁴³. כל העדויות הנ"ל מלמדות כי ברוב המקומות, הן בארצות אשכנז והן בארצות המזרח, רווקות בדרך כלל לא באו לבית הכנסת.

ג. טעמים לאיסור כניסת פנויה

1) **כל כבודה בת מלך פנימה:** שו"ת "חלקת יעקב" מסביר מדוע הבתולות אינן מחויבות לבוא לבית הכנסת לשמוע מגילה, אף שהמצוה לכתחילה מתקיימת דווקא ברוב עם. זאת, משום "כל כבודה בת מלך פנימה"⁴⁴, ובשל כך אין אצל אשה עדיפות לשמוע מגילה במעמד הציבור בבית הכנסת⁴⁵.

2) **חשש לשון הרע וקינאה:** כאמור לעיל, הגר"א ציוה באגרתו שבתו לא תלך לבית הכנסת, משום חשש לשון הרע, וקינאה במלבושים. מאוחר יותר התפשט בליטא המנהג, כנראה בעקבות אגרת הגר"א, שרווקות לא הלכו לבית הכנסת כלל.

3) **שלא תכשלה בהרהור:** בעל ה"דברי יציב" אומר כי בעבר, במקומות רבים (קרי: בעיירות רבות), לא עשו כלל עזרת נשים, וכאשר עשו - לא יכלו הנשים לראות אל עבר עזרת הגברים. לדבריו, בעיירות שונות, כאשר עשו חלונות בין העזרות היו מכסים אותם בגברים, והנשים יכלו לראות דרך חורים קטנים בלבד, על מנת שלא יכשלו הגברים בראייתן, וגם הנשים לא יכלו להסתכל היטב באנשים. אלא שבאמת היו באות הנשים להתפלל ולא חשבו כלל להסתכל בגברים, וגם האנשים עסקו בתפילה ולא היו נכשלים בהרהור על ידם. **ויתכן שמטעם זה נהגו הבתולות להמנע מלבוא לבית הכנסת**⁴⁶. ה"דברי יציב" הזכיר בתשובה אחרת: "וידוע מאשתו של הרבי ר' העשיל שהמליצה על זה הפסוק (תהלים קכ"ב, א) 'שמחתי באומרים לי, היינו הרי את מקודשת לי, כיוון שעל ידי זה בית הי נלך. ולהנ"ל אפשר דבפנויות שאין להן פת בסלם חשו טפי להרהור, והחמירו על עצמן ודו"ק".

ואכן, ב"שמלה לצבי" כתב דרש זה בשם בתו של "גדול אחד" דרש יפה על כך שנוהגים להוליך את החתן וכלה לבית הכנסת בבוקרו של שבת שלאחר

42. ראה: Donna Shai, Neighborhood Relations in an Immigrant quarter (Jerusalem: Henrietta Szold Institute Research Report No. 149, Publication No. 499, April 1970), 13-14.

43. סוזאן סטאר-סרד, שם, עמ' 211.

44. תהילים מ"ה, יד.

45. ר' מרדכי יעקב ברייש, שו"ת "חלקת יעקב", או"ח, תל אביב: בני המחבר, תשנ"ב, סי' רלב.

46. שו"ת "דברי יציב", חלק אה"ע, סי' לה.

החתונה: "ושמעתי בשם גדול אי שבתו הכלה כאשר היין] מוליכות אותה לביהכ"נ [לבית הכנסת] אמרה רמז מפסוק שמחתי באומרים 'לי' בית הי נלך⁴⁷, הכוין[נה]: כשאומרים הרי את **מקודשת** 'לי' אז שמחה, כי אז בית הי נלך, מתקלת לילך לביהכ"נ כי בהיותה בתולה אין המנהג לילך לביהכ"נ..."⁴⁸. והסיבה לכך, כאמור, היא משום הרהור הבתולות.

4) השערה - משום נידות (וניתן לאסור רק על רווקות): יתכן כי שורשי האיסור על רווקה לבוא לבית הכנסת נובעים מהחומרה שקיבלו עליהן כלל ציבור הנידות בימי הראבי"ה שלא לבוא לבית הכנסת בטומאתן⁴⁹. כלל הציבור אינו יכול לבדוק האם האשה הנשואה שלפנינו היא נידה או לא, שהרי יש בכך חוסר צניעות. לעומת זאת, ידוע לכלל הציבור שרווקות הן נידות, כי אין נטהרות במקוה. אם כן, יכלו לאסור רק על רווקות באופן גורף מלבוא לבית הכנסת, בעוד שעל הנשואות לא יכלו לאסור את הדבר.

5) נידה - חוסר מודעות הבתולות: מטעמי צניעות, הציבור לא רצה להודיע לנערות שיש צורך להפסיק את התפילה כאשר הן חשות שיש להן נידה, ולצאת מבית הכנסת. כלומר: עדיף שהיא לא תהיה מודעת לדברים הללו עד נישואיה, משום צניעות. ואם כן, קל יותר למנוע בעדן מלבוא לבית הכנסת, וכך הבעיה נפתרת מאליה. וכך אומר ה"דברי יציב": "וגם נהגו במקומותינו שהבתולות לא היו הולכות לבהכ"נ כלל, כנראה מחמת שלא רצו להודיע מעניינים אלו [שכאשר האשה נידה ראוי שלא תתפלל] וד"ל"⁵⁰.

לסיכום

מקורות מפורשים אודות מניעת רווקה מתפילה בבית כנסת נמצאים החל מן המאה ה-י"ז ועד המאה העשרים, במספר ערים בגרמניה, פולין, ליטא, ואוסטרו-הונגריה. מעדויות אישיות עולה כי במאה העשרים, בגרמניה ובארה"ב, המנהג כבר לא היה קיים, ורווקות באו לבית הכנסת, כתוצאה משינויי הזמנים, שיוון נשים, ורצון הצעירות למצוא שידוך ולהתערות בחברה. לעומת זאת, במזרח אירופה ובמרכזה, וכן בארצות האיסלאם, עדיין היה נהוג שרווקות או נידות נמנעות מלבוא לבית הכנסת.

47. תהילים קכ"ב, א.

48. "שלחן העזרי", א, דעשש: פאנעט עט ווילדער, תרפ"ט, ס"י יב, סעי' ט, ס"ק ג, דף קכ ע"ב.

49. ר' אליעזר מגרמיזא, ספר "הרוקח", ווארשא: בהוצאת המדפיסים אהרן מרדכי זיסבערג ושלמה לוי האלטער, תר"ם, ס"י שיח, עמ' פח.

50. ר' יקותיאל יהודה הברשטאם, שו"ת "דברי יציב", א (או"ח), נתניה: מכון "שפע חיים", תשנ"ו, ס"י סב, עמ' קכת.